

DOI: 10.31648/pw.10871

GABRIELA DUDEK-WALIGÓRA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7951-8870>

Jagiellonian University

ROSYJSKA NEONOWOMOWA. ANALIZA PRZEMÓWIENIA W. W. PUTINA Z OKAZJI OBCHODÓW DNIA ZWYCIĘSTWA

Russian modern newspeak. Analysis of V. V. Putin's Victory Day speech

ABSTRACT: This article aims to analyze the speech of V. V. Putin delivered during the Russian national holiday – Victory Day. The study was conducted on the basis of the properties of newspeak distinguished by Polish researchers. The term “newspeak” was clarified, under which we understand the language of power used for the purposes of political propaganda in a totalitarian or authoritarian system. Observations of researchers about the authoritarian nature of the political system of contemporary Russia, the ideological assumptions adopted by the authorities, as well as the basic goals of Russian propaganda were quoted. It has been shown that the speech of the current Russian president of May 9, 2022 contains characteristic features attributed to the communist variant of newspeak in the literature on the subject. The examined speech of V. V. Putin is a created construct subordinated to the ideological vision of reality and trying to achieve the well-known goals of Russian propaganda.

KEYWORDS: propaganda, newspeak, Russian political discourse, political speeches, V. V. Putin

Wprowadzenie

Wystąpienia przywódców politycznych są nieustannie poddawane wszechstronnym analizom na gruncie różnorodnych dyscyplin naukowych. W ramach tzw. politolingwistyki badacze charakteryzują właściwości języka i stylu działaczy państwowych wraz z szerokim spektrum rozwijających się gatunków dyskursu politycznego.

Niniejszy artykuł skupia się na cechach przemówienia rosyjskiego prezydenta, Władimira Władimirowicza Putina, wygłoszonego z okazji obchodów 77. rocznicy zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami 9 maja 2022 r. Tytułowy Dzień Zwycięstwa (ros. *День Победы*) to nazwa jednego z najważniejszych świąt państwowych w Federacji Rosyjskiej (jak i w innych krajach bloku wschodniego), które jest obchodzone corocznie 9 maja dla uczczenia pokonania przez Związek

Socjalistyczny Republik Radzieckich III Rzeszy. Triumf ten jest przedstawiany za naszą wschodnią granicą jako zakończenie tzw. Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (ros. *Великая Оте́чественная война*), tj. okresu II wojny światowej trwającego od 22 czerwca 1941 do 9 maja 1945 r.

Dzień Zwycięstwa jest w Rosji dniem wolnym od pracy. Władze państwowe organizują podniosłe obchody wskazanego święta, których swoistą kulminację stanowi odbywająca się w Moskwie na Placu Czerwonym uroczysta wielka parada wojskowa. Parada ta, obejmująca także pokaz strategicznego „widowiskowego” sprzętu militarnego, ma dowodzić potęgi współczesnej rosyjskiej armii. Przed ceremonialnym przemarszem różnorodnych formacji wojskowych przemawia prezydent pełniący funkcję Najwyższego Głównodowodzącego Siłami Zbrojnymi Federacji Rosyjskiej (ros. *Верховный Главнокомандующий Вооружёнными Силами Российской Федерации*). W 2022 r. ze względu na wojenną napaść Rosji na Ukrainę wystąpienie Putina podczas wspomnianego święta przykuło szczególną uwagę licznych obserwatorów, w tym specjalistów od analiz języka polityki.

W niniejszym artykule przywołana mowa została zbadana pod kątem odradzania się właściwości języka komunistycznej propagandy. Za podstawę analizy posłużyły wyróżniki nowomowy opracowane przez polskich znawców wskazanej problematyki, w szczególności J. Bralczyka (2007) oraz M. Głowińskiego (2009)¹.

Należy również zaznaczyć, iż jako źródło materiału empirycznego posłużył stenogram przywołanego wystąpienia Putina zamieszczony na oficjalnym portalu prezydenta Federacji Rosyjskiej².

1. Nowomowa jako termin naukowy politolingwistyki. Uzasadnienie jego wyboru

Rozważania należy rozpocząć od uściśleń terminologicznych. W tytule pracy wykorzystaliśmy określenie *nowomowa*. Neologizm ten wywodzi się z angielskiego słowa *Newspeak*, a wprowadził go tłumacz książki G. Orwella pod tytułem *Rok 1984* – J. Mieroszewski (Borkowski 1995, 48). Termin *nowomowa* upowszechnił się dzięki publikacjom Głowińskiego (Puzynina 1997, 171-172)³.

¹ Szczegółowe omówienie cech nowomowy przedstawiam w artykule *Z historii polskich badań nad właściwościami propagandowego dyskursu komunistycznego (lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XX wieku)* (artykuł został złożony do recenzji). Warto dodać, że istnieją także rosyjskojęzyczne publikacje na temat nowomowy: zob. np. Gorbanevskiy 2009a; 2009b; Hyun 2014; Kupina 1995.

² Analizowane wystąpienie Putina wraz z stenogramem zostało zamieszczone pod adresem <http://kremlin.ru/events/president/news/68366> (accessed: 27.10.2022). Ukazany adres strony internetowej stanowi źródło wszystkich zacytowanych w danym artykule fragmentów przemówienia rosyjskiego przywódcy.

³ Interesujący wydaje się fakt, że w początkowym okresie polskich badań omawiany termin zapisywano jako „nowo-mowa” (zob. np. Puzynina 1997, 172).

Literackie źródło ukazanego zjawiska charakteryzuje nowomowę jako oficjalny język wymagowanego totalitarnego mocarstwa Oceanii, który służy do wyrażania ideologii tzw. Socangu, czyli angielskiego socjalizmu (Orwell, *Rok 1984*, 247)⁴. Istotę takiego sztucznego kodu Orwell zawarł w *Aneksie* do wspomnianej książki, por.

Celem nowomowy było nie tylko dostarczenie środków wyrazu dla światopoglądu i zdefiniowanie nawyków myślowych zwolenników Socangu, ale również wykorzenienie wszystkich innych sposobów myślenia (ibidem).

Dla urzeczywistnienia nakreślonych celów tworzono nowe słowa i znaczenia, jasno oddające rozumowanie zgodne z obowiązującą ideologią, a także eliminowano z leksykonu wyrazy o niepożądanych, nieprecyzyjnych znaczeniach. Tym samym, nowomowa w konsekwencji prowadziła do zawężania zakresu myśli (ibidem, 248). Publikacje naukowe odwołują się do przedstawionego pierwotnego znaczenia danego fenomenu. Terminem *nowomowa* nazywa się bowiem przede wszystkim oficjalny język, używany przez władzę w ustrojach totalitarnych:

Określa się nim język w rzeczywistości istniejących społeczeństwach zamkniętych (z Popperowskiej opozycji społeczeństwo zamknięte-otwarte), w których został on zmonopolizowany przez aparat propagandowy elity rządzącej (Borkowski 2003, 26).

Podobne znaczenie odnotowuje W. Pisarek, autor hasła *nowomowa* w *Encyklopedii języka polskiego*, który konstatuje, iż pojęcie to może oznaczać język służący potrzebom propagandy politycznej w dowolnym ustroju totalitarnym (Urbańczyk | Kucala 1999, 255). W słownikowym hasle polski językoznawca przedstawia także szersze rozumienie opisywanego zjawiska. Nowomowę traktuje jako narzędzie manipulacji językowej oznaczające „[...] negatywnie oceniany zbiór środków leksykalno-frazeologicznych wykorzystywanych w propagandzie politycznej lub ideologicznej państwa, partii lub jakiegokolwiek innej organizacji dążącej do panowania nad świadomością ludzi” (ibidem). W. Pisarek zaznacza również, że w Polsce od połowy lat 70. danym określeniem nazywano język bądź styl oficjalnej propagandy politycznej (ibidem)⁵.

Utożsamienie pojęcia nowomowy z radziecką propagandą występuje w ujęciu Głowińskiego. Badacz definiuje nowomowę jako „wysłowienie totalitarne w jego

4 Posłużyliśmy się tutaj tłumaczeniem powieści Orwella wykonanym przez K. Mazurka dla Wydawnictwa „Greg” (Kraków 2021).

5 Dodajmy jednak, że Pisarek (1993, 1) postuluje odrzucenie określenia *nowomowa* jako terminu naukowego, uznając go za „szkodliwy” przede wszystkim ze względu na izolowanie wyróżnionych zjawisk od pokrewnych. Badacz zaznacza, że nowomowa „jest złem absolutnym”, które nie może być zestawione z żadną pozytywną cechą (w przeciwieństwie do propagandy, której użycie np. z przymiotnikiem „sprawna” jest dopuszczalne) (Pisarek 1993, 2). Tym samym, stosowanie prezentowanego terminu, według językoznawcy, prowadzi do fałszowania stanu rzeczy (ibidem, 1).

wersji komunistycznej” (Głowiński 1993, 163). W dalszej części wywodu znawcy poruszonej tematyki czytamy:

Nowomowa jest przeto sposobem użycia języka charakterystycznym ogólnie dla władzy, która wyznaje ideologię marksizmu-leninizmu, działa autorytarnie i jest posiadaczem wszelkich środków masowego przekazu, posiadaczem w sensie dosłownym, gdyż ogromna większość narzędzi porozumienia społecznego podlega jej kontroli, a na te, które do niej nie należą, może oddziaływać za pomocą państwowej cenzury (ibidem, 163-164).

W zacytowanym fragmencie akcentuje się fakt funkcjonowania omawianego mechanizmu przekazu w reżimie komunistycznym, w którym władza kontrolowała wszystkie oficjalne komunikaty skierowane do społeczeństwa.

Doprecyzujmy, że Głowiński postuluje oddzielenie pojęcia nowomowy, przypisanego do wariantu radzieckiego, od innych odmian języka totalitarnego, przede wszystkim od języka III Rzeszy. Swoje stanowisko motywuje obecnymi w poszczególnych wariantach różnicami w przyjętych założeniach ideologicznych, koncepcjach politycznych i mitach społecznych (ibidem, 163).

Zaprezentowane definicje świadczą o tym, że w polskich opracowaniach naukowych mianem *nowomowa* określa się głównie oficjalne przekazy przywódców politycznych w systemach totalitarnych. Zagadnienie to bywa wyjaśniane poprzez przywołanie pojęć propagandy i manipulacji⁶.

Nadmieńmy, że rosyjski ekwiwalent prezentowanej nazwy (ros. *новояз*) również posiada wąską definicję, por. „język totalitarnego społeczeństwa radzieckiego” (ros. *язык тоталитарного советского общества*) (Zemskaya 1996, 23). Był to bez wątpienia oficjalny język komunistycznego reżimu, a nie całego narodu (Chudinov 2009, 18). W rosyjskiej nauce dopuszcza się też obejmowanie tym terminem systemu językowego każdego ustroju totalitarnego (ibidem, 11).

Należy podkreślić, że w niniejszym artykule pod terminem *nowomowa* rozumiemy język władzy wykorzystywany na potrzeby propagandy politycznej w ustroju noszącym znamiona totalitarnego lub autorytarnego (zob. Urbańczyk | Kucala 1999, 255). Przy tym doprecyzujmy, że propaganda oznacza tu zinstytucjonalizowaną formę komunikowania podporządkowaną ideologii (zob. Kamińska-Szmaj 2004, 18).

Jak wynika z istoty omawianego fenomenu, „nowomowa nie daje się wyodrębnić na podstawie kryteriów wyłącznie lingwistycznych czy nawet socjolingwistycznych” (Głowiński 1993, 162). Zostało już zaznaczone, że pojęcie nowomowy implikuje kontrolę środków masowego przekazu oraz cenzurę, które są sprawowane

⁶ O terminie *propaganda* zob. np. Dudek-Waligóra 2018; Kamińska-Szmaj 2004, 14-19; Kiklewicz 2020, 263-265. O terminie *manipulacja* z kolei oraz powiązanym z nim pojęciem *perswazji* zob. np. Dudek-Waligóra 2013; Kamińska-Szmaj 2004, 19-25.

przez aparat państwowy. W tym miejscu zasadne jest więc krótkie przedstawienie sytuacji politycznej we współczesnej Federacji Rosyjskiej. Obserwacje nad wolnościami człowieka i swobodami obywatelskimi u naszych wschodnich sąsiadów prowadzą do konstatacji, iż Rosja pod rządami Putina jest „na autorytarnym kursie” (Kołodziejski 2021), a nawet dosadniej – krajem, gdzie „autorytaryzm zatriumfował” (Lazari 2016, 192). Fakt ten przejawia się m.in. w zmonopolizowaniu przez rosyjską władzę telewizji i prasy, a także w cenzurowaniu internetowych treści (Kołodziejski 2021, 201-202). Tym samym użycie w tytule niniejszego opracowania terminu *neonowomowa*, akcentującego postkomunistyczny wariant języka propagandy, z jakim niewątpliwie mamy do czynienia w obecnej niedemokratycznej Federacji Rosyjskiej, wydaje się w pełni uzasadnione.

Warto też zasygnalizować podstawowe wartości, przekonania rosyjskiej władzy, którymi kieruje się w działalności politycznej. Przygotowując program przed wyborami prezydenckimi, Putin w 1999 r. pisał o „idei rosyjskiej”, na którą składają się: patriotyzm, mocarstwowość, państwowotwórczość i solidarność społeczna (Lazari 2016, 190). Analitycy zwracają uwagę na fakt, iż w okresie prezydentury Putina „mamy do czynienia z coraz silniejszą sakralizacją polityki historycznej. Mit wojny i zwycięstwa związany jest z mesjanistyczną tezą i wyższością Rosji nad innymi narodami” (Kot-Wojciechowska 2018, 216). Rosyjscy politycy upatrują w swojej ojczyźnie państwa o randze imperium z odrębną, szczególną cywilizacją. Sam prezydent wielokrotnie akcentuje wyjątkowość Rosji i odwołuje się do pamięci narodu o jej dziejowej potęgze (ibidem, 216-217).

Uzupełnijmy też, że badaczka rosyjskiej propagandy, A. Włodkowska-Bagan, wymienia trzy główne cele danego zjawiska:

- 1) odbudowę strefy wpływów FR na obszarze poradzieckim i utrzymanie dominującej pozycji w Eurazji; 2) mobilizację społeczeństwa rosyjskiego oraz państw poradzieckich, by przyjęli rozwiązania ustrojowe i geopolityczne proponowane przez Rosję oraz 3) podważenie wiarygodności i spójności Zachodu, w tym przede wszystkim Unii Europejskiej i NATO (2018, 121).

Na zakończenie części teoretycznej przypomnijmy, że za przykład realizacji rosyjskiego wariantu neonowomowy posłużyło przemówienie najwyższego przedstawiciela władzy państwowej z 9 maja 2022 r., wygłoszone podczas obchodów Dnia Zwycięstwa.

2. Współczesne przejawy rosyjskiej nowomowy

Analizowane wystąpienie obecnego przywódcy Federacji Rosyjskiej zawiera liczne cechy nawiązujące do przekazów władzy w reżimach totalitarnych. Podstawową kwestią, od której należy rozpocząć, jest fakt, iż teksty propagandowe nie przedstawiają świata doznawanego empirycznie, a konstruują model świata alternatywnego (Bralczyk 2007, 224). Prześledźmy fragment przemówienia Putina:

Otwarcie trwały przygotowania do kolejnej operacji karnej w Donbasie, do inwazji na nasze historyczne ziemie, w tym na Krym. W Kijowie oznajmili o możliwości pozyskania broni jądrowej. Blok NATO rozpoczął aktywny rozwój militarny sąsiadujących z nami terytoriów. Tym samym, systematycznie było tworzone zagrożenie, które jest dla nas absolutnie nieakceptowalne, przy tym bezpośrednio u naszych granic. Wszystko wskazywało na to, że starcie z neonazistami, banderowcami, na których postawiły Stany Zjednoczone i ich młodszy partnerzy, będzie nieuniknione. [...] Rosja dała uprzedzający odpór agresji⁷.

W zacytowanym fragmencie wschodni polityk wypowiada się o rzekomych przygotowaniach strony ukraińskiej do przeprowadzenia ataku na rosyjskie terytorium. Jednak przed wojenną napaścią Federacji Rosyjskiej 24 lutego 2022 r. żadne sprawdzone źródła nie informowały o oznakach planowanej przez Ukrainę ofensywy zbrojnej przeciwko Rosji. Putin zupełnie przemilcza przy tym kwestię tzw. aneksji Krymu oraz „zielonych ludzików”, czyli zajęcia przez rosyjskich żołnierzy należącego do Ukrainy Półwyspu Krymskiego i przyłączenia go do Federacji Rosyjskiej w 2014 r. Warto dodać, że aneksja ta została potępiona na forum uznanych międzynarodowych instytucji – Rady Europy i Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Putin mówi o „kolejnej operacji karnej w Donbasie”, która miałaby zagrażać Rosjanom. Ponownie nie nadmienia, że region Donbasu to zgodnie z międzynarodowymi ustaleniami teren wchodzący w skład suwerennego państwa ukraińskiego. Prezydent nie wspomina także o wiadomym zaangażowaniu militarnym Rosji w zbrojny konflikt prorosyjskich separatystów z legalnymi ukraińskimi władzami o obszar Donbasu ani o próbach jego pokojowego, dyplomatycznego rozwiązania.

⁷ W całym artykule z języka rosyjskiego tłumaczyła autorka. W oryginale: „В открытую шла подготовка к очередной карательной операции на Донбассе, к вторжению на наши исторические земли, включая Крым. В Киеве заявляли о возможном приобретении ядерного оружия. Блок НАТО начал активное военное освоение прилегающих к нам территорий. Таким образом, планомерно создавалась абсолютно неприемлемая для нас угроза, причём непосредственно у наших границ. Всё говорило о том, что столкновение с неонацистами, бандеровцами, на которых США и их младшие компаньоны сделали ставку, будет неизбежным. [...] Россия дала упреждающий отпор агрессии”.

W omawianym przemówieniu gospodarz Kremla wzmiankuje o „historycznych ziemiach” przynależnych jakoby Rosji. Takie oświadczenie w rzeczywistości potwierdza wypowiedzenie przyjętych międzynarodowych umów, które ustaliły granice państwowe na obszarze Europy Wschodniej. Równocześnie zostało pośrednio zasugerowane, że Federacja Rosyjska zamierza kierować się wyłącznie własnym rozumieniem historii, a zawarte z nią porozumienia mogą być w dowolnym momencie zrywane przez stronę rosyjską, co oznacza pogwałcenie międzynarodowego prawa.

Putin wypowiada się również na temat zbrojenia się krajów Paktu Północnoatlantyckiego. Nie wybrzmiewa natomiast istotny kontekst takich działań. Zostały pominięte obserwacje stałego zwiększania ilości sprzętu militarnego w Rosji oraz inwestowania w jego modernizację, a także swoistego przekształcenia zaanektowanego Półwyspu Krymskiego w rosyjską bazę wojskową. Z pewnością można stwierdzić, że agresorem, który dostarcza powody dla dozbrajania armii w omawianej części Europy, jest Rosja.

Wskazanie neonazistów stanowiących rzekome poważne zagrożenie dla Federacji Rosyjskiej i utożsamienie ich ze znaczącą częścią ludności współczesnej Ukrainy, nasuwając przy tym porównanie państwa ukraińskiego do nazistowskiej III Rzeszy, odzwierciedla całkowicie wykreowane wyobrażenie o otaczającej rzeczywistości. Słowa Putina o „uprzedzającym odporze agresji” w świetle przywołanych i powszechnie znanych naszej opinii publicznej faktów jawią się jako niedorzeczne. Wpisują się jednak wyraźnie w dawno odkryte założenia propagandowych teorii, tj. w spiskową wizję procesów politycznych oraz w koncepcję państwa i jego władz jako instytucji opiekuńczych względem swoich obywateli (Marody 1984, 5).

Zaznaczmy równocześnie, że w badanym wystąpieniu rosyjski przywódca nie użył leksemu „wojna”. Działania te, jak przywołano, określił „uprzedzającym odporem agresji”. Dodać należy, iż we wcześniejszych przemówieniach Putin wykorzystuje inną nazwę – „specjalna operacja wojskowa” (ros. *специальная военная операция*)⁸. Jest to także znany zabieg w nowomowie polegający na „używaniu terminów sytuacyjnych, którymi zastępowano zakazane pojęcia” (Kamińska-Szmaj 2008, 262). Z punktu widzenia językoznawcy zastosowany przez urzędującego prezydenta chwyt ma na celu zablokowanie negatywnych emocji i silnych konotacji z ludzkim dramatem, okrucieństwem, które niewątpliwie przywołuje wyraz „wojna”. Świadczy o tym np. podana w słownikowych hasłach łączliwość – „Okrucieństwa wojny” (Dunaj 2007, 2008) oraz „Zginać na wojnie” (ros. *Погибнуть на войне*) (Kuznetsov 2004, 145). Stosując termin sytuacyjny, kremlowski polityk nie prowokuje również pytań o stronę, która wojnę wywołała, ani o konsekwencje takich

⁸ Wyrażenie „specjalna operacja wojskowa” zostało użyte przez Putina np. w orędziu 24 lutego 2022 r., zob. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/67843> (accessed: 27.10.2022).

radykałnych działań. Tym samym, w przekazie władzy Rosja nie została zrównana z krajem-agresorem, który wszczął zbrojny konflikt przynoszący ofiary śmiertelne.

Wyimaginowana wizja świata jest łatwo dostrzegalna również w kolejnym fragmencie wystąpienia Putina, por. „Zwracam się teraz do naszych Sił Zbrojnych i do powstańców z Donbasu. Walczycie za Ojczyznę, o jej przyszłość, o to, aby nikt nie zapomniał lekcji II wojny światowej. Aby na świecie nie było miejsca dla katów, karzących i nazistów”⁹. Prezydent Rosji kontynuuje przedstawianie wojennego ataku na Ukrainę jako działania prowadzonego dla dobra swojej ojczyzny, obronnego, mającego przypominać odpór agresji nazistowskich Niemiec podczas II wojny światowej. Starcia rosyjskich żołnierzy i separatystów z żołnierzami ukraińskimi, a nawet ludnością cywilną napadniętego państwa przedstawiciel najwyższego organu władzy charakteryzuje jako walkę za Rosję, jakby była w stanie zagrożenia. Pogląd ten został wyrażony też w innych fragmentach analizowanego przemówienia, por. np. „Tak i teraz, w te dni walczycie za naszych ludzi w Donbasie. O bezpieczeństwo naszej Ojczyzny – Rosji. [...] Dzisiaj bronicie tego, o co walczyli ojcowie i dziadkowie, pradziadkowie. Dla nich najwyższym sensem życia zawsze było dobro i bezpieczeństwo Ojczyzny”¹⁰. W dodatku Putin przypisuje tej interwencji szersze znaczenie – eliminację katów, nazistów z przestrzeni całego świata, sugerując niejako postępowanie na rzecz zachowania globalnego pokoju.

Należy odnotować, że w całym stosunkowo krótkim wystąpieniu rosyjskiego polityka¹¹ sześciokrotnie powtarza się nazwa przywołanego ukraińskiego regionu – Donbasu. Próbuje się przez to narzucić interpretację o rzekomym istnieniu takiego samodzielnego bytu na arenie międzynarodowej. Natomiast ani razu nie padła nazwa samej Ukrainy – suwerennego państwa, prawnie uznanego podmiotu współczesnych stosunków międzynarodowych. Operowanie nazwami własnymi w nowomowie ma bowiem istotne znaczenie – przybiera „[...] charakter świadomego sterowania odbiorem i próby narzucania sposobu widzenia rzeczywistości” (Bralczyk 2007, 77). Niewypowiedzenie nazwy Ukrainy przez Putina jest celowe, ma określoną intencję – zamiaru odebrania temu państwu statusu znaczącej jednostki mającej prawo do swobodnego decydowania o swoim sposobie funkcjonowania na politycznej mapie świata. Przez zastosowanie takiego zabiegu można doszukać się chęci poniżenia, zniewagi wskazanego państwa przez Putina, który nie uznaje

⁹ W oryginale: „Обращаюсь сейчас к нашим Вооружённым Силам и к ополченцам Донбасса. Вы сражаетесь за Родину, за её будущее, за то, чтобы никто не забыл уроков Второй мировой. Чтобы в мире не было места палачам, карателям и нацистам”.

¹⁰ W oryginale: „Так и сейчас, в эти дни вы сражаетесь за наших людей на Донбассе. За безопасность нашей Родины – России. [...] Сегодня вы защищаете то, за что сражались отцы и деды, прадеды. Для них высшим смыслом жизни всегда были благополучие и безопасность Родины”.

¹¹ Badane przemówienie według statystyki programu WORD liczy 958 wyrazów, tj. 6770 znaków ze spacjami, a w zapisie wideo trwa ok. 10 minut bez ogłoszonej minuty ciszy.

prawa Ukrainy do niepodległości oraz do jej niezależnego uczestnictwa w życiu politycznym Europy i świata jako równoprawny partner dla pozostałych krajów.

Przywołajmy w tym kontekście kolejne słowa kremlowskiego przywódcy: „Rosja dała uprzedzający odpór agresji. To była wymuszona, podjęta w porę i jedyna słuszna decyzja. Decyzja suwerennego, silnego, niepodległego kraju”¹². Z przytoczonego fragmentu wybrzmiewają dwie podstawowe cechy, które budują świat propagandy – konieczność (tj. bezalternatywność) i słuszność (tj. posiadanie obiektywnego uzasadnienia) (Bralczyk 2007, 124-125). Dostrzegalne są również narzucanie wyraźnego znaku wartości (tj. jednowartościowość, dążenie do formułowania niekwestionowalnych ocen) oraz arbitralność (tj. bezdyskusyjność) (Głowiński 2009, 12-14).

Próbując usprawiedliwić wojenny atak na Ukrainę, nazwany, jak już zacytowano „uprzedzającym odporem agresji”, urzędujący prezydent mówi o „jedynie słusznej decyzji”, którą we właściwym czasie musiała podjąć Federacja Rosyjska. Opisuje przy tym swoją ojczyznę jako „suwerenną, silną, niepodległą”. Wydaje się jednak, że Putin nie wypowiada tych przymiotników wyłącznie po to, aby scharakteryzować Rosję. Znając wcześniejsze wystąpienia danego polityka i kontynuację omawianego przemówienia, odbiorcy mogą pokusić się o dopowiedzenie: „w odróżnieniu od Ukrainy i pozostałych partnerów Stanów Zjednoczonych”. Zostało to zasugerowane w dalszych słowach przywódcy, por. „Stany Zjednoczone Ameryki, zwłaszcza po rozpadzie Związku Radzieckiego, zaczęły mówić o swojej wyjątkowości, poniżając w ten sposób nie tylko cały świat, lecz także swoich satelitów, którzy muszą udawać, że niczego nie zauważają i posłusznie to wszystko połykać”¹³. Partnerzy amerykańskiego państwa zostali określani „satelitami” (dodajmy, że nie po raz pierwszy w mowach Putina), którzy muszą podporządkować się dominującej roli Stanów Zjednoczonych w światowej polityce, tracąc jednocześnie część swojej suwerenności, a nawet i godność.

Odnosi się też wrażenie, że przedstawiciel rosyjskiej władzy w zacytowanym przekazie o niezależności Federacji nawiązuje do swojej wypowiedzi z 30 czerwca 2021 r. w corocznym programie telewizyjnym *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* (ros. *Прямая линия с Владимиром Путиным*)¹⁴, w której jawnie podważył niezależność Ukrainy, por. „Po co spotykać się z Zełenskim, jeżeli on oddał swój kraj pod całkowite zewnętrzne zarządzanie? Kluczowe kwestie życia Ukrainy

¹² W oryginale: „Россия дала упреждающий отпор агрессии. Это было вынужденное, своевременное и единственно правильное решение. Решение суверенной, сильной, самостоятельной страны”.

¹³ W oryginale: „Соединённые Штаты Америки, особенно после распада Советского Союза, заговорили о своей исключительности, унижая тем самым не только весь мир, но и своих сателлитов, которым приходится делать вид, что они ничего не замечают, и покорно всё это проглатывать”.

¹⁴ Źródłem cytatów z przywołanego programu jest oficjalny portal urzędu Prezydenta Federacji Rosyjskiej: <http://kremlin.ru/events/president/news/65973> (accessed: 27.05.2022).

rozstrzygane są nie w Kijowie, ale w Waszyngtonie, częściowo w Berlinie i Paryżu. Więc o czym mówimy?”¹⁵. Z przywołanego cytatu jasno wynika, że wschodni polityk nie traktuje Ukrainy jako odrębnego, niepodległego kraju, który jest w stanie sam kształtować swoją przyszłość. Wskazuje, kto według niego sprawuje realne rządy u naszych sąsiadów. Przeciwstawia tym samym „podległe” Stanom Zjednoczonym, Niemcom i Francji ukraińskie państwo niezależnej Rosji. Dostrzegalny jest też negatywny stosunek rosyjskiego przywódcy do obecnego ukraińskiego prezydenta, który rzekomo nie prowadzi suwerennej polityki, a wręcz narzucił społeczeństwu obce, zewnętrzne siły w charakterze decydentów. Wymienienie w cytacie jedynie nazwiska Wołodymyra Ołeksandrowycza Zełenskiego z pominięciem imienia, formy grzecznościowej czy pełnionej funkcji „sygnalizuje dystans i lekceważenie dla postaci, o której mowa” (Nowak 2008, 214).

Uzupełnijmy, że Putin otwarcie odbiera też prawo Ukraincom do samostanowienia, czyli do kierowania swoim losem. Zaprezentujemy wypowiedź rosyjskiego przywódcy zaczerpniętą również z wyemitowanego w 2021 r. programu *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*, por.

Dlaczego Ukrainy nie ma na liście krajów nieprzyjaznych? Bo nie uważam, że naród ukraiński jest dla nas narodem nieprzyjaznym. Mówiłem już o tym wiele razy i mogę to powtórzyć jeszcze raz: uważam, że Ukraińcy i Rosjanie to generalnie jeden naród. [...] Cóż, nie sądzę, żeby naród ukraiński był nieprzyjazny. Nie, nic takiego. Jesteśmy jednością. Oto kierownictwo Ukrainy, obecne kierownictwo dzisiejszej Ukrainy jest nam wyraźnie nieprzyjazne¹⁶.

W przytoczonym cytacie Putin jawnie neguje fakt istnienia odrębnego narodu ukraińskiego. Twierdzi, że Ukraińcy i Rosjanie to „jeden naród, jedność”. Głowa rosyjskiego państwa wyraźnie przy tym odgranicza od wspólnoty władze Ukrainy, które uznaje za „nieprzyjazne” Federacji Rosyjskiej.

Wracając do analizy przemówienia Putina odczytanego w Dniu Zwycięstwa, zauważmy, że odniósł się on do ukraińskiego politycznego kierownictwa w przytoczonym już zdaniu: „W Kijowie oznajmili o możliwości pozyskania broni jądrowej”. W tym stwierdzeniu można się doszukać znanego w propagandzie metonimicznego chwytu o pejoratywnym wydźwięku „polegającego na zastępowaniu nazwy rządu państwa nazwą stolicy tego państwa (np. *Kair zamierza*) dla zasugerowania, że rząd,

¹⁵ W oryginale: „Что встречаться с Зеленским, если он отдал свою страну под полное внешнее управление? Ключевые вопросы жизнедеятельности Украины решаются не в Киеве, а в Вашингтоне, отчасти в Берлине и в Париже. Ну и о чём разговаривать?”.

¹⁶ W oryginale: „Почему Украина не входит в список недружественных стран? Потому что я не считаю, что украинский народ – недружественный нам народ. Я уже много раз говорил об этом, могу повторить ещё раз: я считаю, что украинцы и русские – это вообще один народ. [...] Ну так вот я не считаю, что украинский народ является недружественным. Нет, ничего подобного. Мы единое целое. Вот руководство Украины, сегодняшнее руководство сегодняшней Украины явно недружественно к нам”.

którego ta stolica jest siedzibą, nie jest reprezentatywny dla społeczeństwa danego państwa” (Bralczyk 2007, 105). Putin zdaje się po raz kolejny podkreślać rozdźwięk między elitą sprawującą władzę w Ukrainie (zrównywaną z neonazistami), której siedzibą jest, jak powszechnie wiadomo, Kijów, od ludności mieszkającej na całym terytorium, będącej „jednym narodem” z Rosjanami.

Magiczność nowomowy, czyli nastawienie na tworzenie rzeczywistości, a nie jej opisywanie (Głowiński 2009, 13), przejawia się także w dalszych fragmentach badanego wystąpienia, por. „Wiemy, że amerykańskim weteranom, którzy chcieli przybyć na paradę do Moskwy, faktycznie zakazano to uczynić. Ale chcę, żeby oni wiedzieli: jesteście dumni z waszych wyczynów, z waszego wkładu we wspólne Zwycięstwo”¹⁷. Przywołany fragment o zakazaniu przyjazdu na moskiewską paradę amerykańskim weteranom nie znalazł potwierdzenia w innych źródłach informacji. Warto też odnotować, że nie zostały tutaj podane żadne szczegółowe dane: kto, konkretnie komu (np. ilu osobom) i kiedy miał zakazać owego uczestnictwa w obchodach rosyjskiego święta. Taka „ogólnikowość i niedookreśloność sformułowań” jest stałą właściwością tekstów propagandowych (Dubisz 1983, 157).

Istotny element nowomowy stanowi również obecność kategorii wroga, por. „Świat komunistyczny złożony był przede wszystkim z wrogów. Wróg był niezbędny, nawet mityczny” (Trembicka 2014, 106)¹⁸. W analizowanym wystąpieniu Putin przywołał przeciwników Rosji, którzy odnoszą się do specyficznego typu nieprzyjaciół, tj. wrogów zewnętrznych. Jak już zacytowano, należą do nich przede wszystkim wyimaginowana zbiorowość neonazistów oraz kraje członkowskie NATO pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych, które wspierają militarnie tych neonazistów. Są przedstawieni jako podmioty stwarzające poważne zagrożenie dla Federacji, które miało wynikać z przygotowywanej przez nich napaści na rosyjskie ziemie. Putin podkreślił, że Sojusz Północnoatlantycki dostarczał najnowocześniejszą broń dla ukraińskich sąsiadów, służył doradztwem w rzekomej współorganizacji zbrojnego ataku nazistów, któremu udało się dać „uprzedzający odpór”. Tym samym kategoria wroga została wykorzystana przez rosyjską władzę dla usprawiedliwienia agresji w Ukrainie.

W charakterze zewnętrznych wrogów ojczyzny wskazano też bliżej nieokreślonych złoczyńców, por. „Pamiętamy, jak wrogowie Rosji próbowali wykorzystać przeciwko nam bandy międzynarodowych terrorystów, starali się zasiać narodową i religijną wrogość, aby od wewnątrz osłabić, podzielić nas. Nic z tego nie wyszło”¹⁹.

¹⁷ W oryginale: „Нам известно, что американским ветеранам, которые хотели приехать на парад в Москву, фактически запретили это делать. Но хочу, чтобы они знали: мы гордимся вашими подвигами, вашим вкладом в общую Победу”.

¹⁸ O kategorii wroga w wystąpieniu Putina piszę również w innych artykułach, zob. np. Dudek-Waligóra 2023.

¹⁹ W oryginale: „Мы помним, как враги России пытались использовать против нас банды международных террористов, стремились посеять национальную и религиозную вражду, чтобы изнутри ослабить, расколоть нас. Ничего не получилось”.

W przytoczonym cytacie pojawia się leksem „wrogowie”, który oddaje znaczenie agresorów zlecających napastliwe działania przeciw Rosji dokonywane „od wewnątrz” czy też podjudzających do nich. Można więc wywnioskować, że wspomniani wrogowie znajdują się poza Federacją Rosyjską. Mimo iż nie są tu nazwani wprost, jest wysoce prawdopodobne, że mówi się o Stanach Zjednoczonych i ich sojusznikach. We wcześniejszym fragmencie badanego przemówienia, jak już nadmieniliśmy, Putin bowiem otwarcie krytykuje Amerykę za mianowanie się „niezwykłym krajem” narzucającym całemu światu swój punkt widzenia. Z kolei w orędziu wygłoszonym 24 lutego 2022 r. kremlowski przywódca wprost stwierdził, że w latach 90. oraz na początku XXI w. tzw. Zachód wspierał separatyzm i bandy najemników na Kaukazie, przez co chciał Federację Rosyjską „dożyć, dobić i całkowicie zniszczyć”²⁰. Utożsamienie owych wrogów ze Stanami Zjednoczonymi wraz z ich sprzymierzeńcami wynika także z faktu istnienia w rosyjskim prawie tzw. listy państw nieprzyjaznych, która została już przywołana w danym artykule w cytacie pochodzącym z programu *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*. Początki tworzenia tej listy sięgają 2018 r., kiedy w Rosji przyjęto ustawę o środkach przeciwdziałania nieprzyjaznemu postępowaniu USA i innych państw²¹. Uzupełnijmy, że wspomniany spis jest stale aktualizowany poprzez dodawanie kolejnych krajów, które są postrzegane przez rządzących jako nieprzychylnie Federacji Rosyjskiej²².

Odwołanie się przez Putina do nieokreślonych wprost zewnętrznych wrogów, którym, jak przedstawiono, ostatecznie nie udało się zrealizować swoich nikczemnych planów, ma za zadanie uwypuklić siłę Federacji, jej zdolność do pokonywania różnorodnych zagrożeń. Putin próbuje też skonsolidować wieloetniczny rosyjski naród.

W nowomowie próbuje się wywołać u obiorców poczucie identyfikacji z konkretną grupą, konstruuje się efekt wspólnoty (Bralczyk 2007, 150), a wspólnotę

²⁰ W oryginale: „[...] нас тут же попытались дожать, добить и разрушить уже окончательно. Именно так и было в 90-е годы, в начале 2000-х годов, когда так называемый коллективный Запад самым активным образом поддерживал сепаратизм и банды наёмников на юге России” (Обращение Президента Российской Федерации, 24 февраля 2022 года, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/67843> (accessed: 30.11.2022)).

²¹ Przywołana ustawa brzmi: „О средствах противодействия (противодействия) неприяжным действиям Станов Зъединенных Америк и инных заграничных паństw” (ros. *О мерах воздействия (противодействия) на недружественные действия Соединенных Штатов Америки и инных иностранных государств*). Znajduje się pod adresem: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/43117> (accessed: 27.05.2022).

²² Ostatnia aktualizacja omawianej listy była 29 października 2022 r. Pełna nazwa listy brzmi: „Wykaz obcych państw i terytoriów dopuszczających się nieprzyjaznych działań przeciwko Federacji Rosyjskiej, rosyjskim osobom prawnym i osobom fizycznym” (ros. *Перечень иностранных государств и территорий, совершающих в отношении Российской Федерации, российских юридических лиц и физических лиц недружественные действия*). Spis ten jest dostępny na rządowych stronach Federacji Rosyjskiej pod adresem <http://government.ru/docs/46927/> (accessed: 15.12.2022).

„swoich” przeciwstawia się tzw. obcym. Jak pisze I. Kamińska-Szmaj (2008, 260), „Stosują [elity władzy] dychotomiczne uogólnienia, które wprawdzie zafałszowują obraz rzeczywistości, ale są bardzo użyteczne w masowej perswazji”. Przywołajmy następujący fragment analizowanego przemówienia:

Nigdy nie wyrzekniemy się miłości do Ojczyzny, wiary i tradycyjnych wartości, obyczajów naszych przodków, szacunku dla wszystkich narodów i kultur. A na Zachodzie te tysiącletnie wartości najwyraźniej postanowili znieść. Taka degradacja moralna stała się podstawą cynicznych fałszerstw historii II wojny światowej, podlegania do rusofobii, wychwalania zdrajców, kpiny z pamięci ich ofiar, przekreślania odwagi tych, którzy zdobyli i wywalczyli cierpieniem zwycięstwo²³.

W zaprezentowanym fragmencie wystąpienia Putina obserwujemy posłużenie się klasyczną dla politycznych przekazów opozycją MY-ONI. Kremlowski prezydent wyraźnie przeciwstawia wspólnotę Rosjan zachodnim cywilizacjom. Bralczyk (2007, 150) podkreśla, że użycie specyficznych form liczby mnogiej (zaimka osobowego *my*, zaimka dzierżawczego *nasz*, pierwszej osoby liczby mnogiej czasowników) tworzy w tekstach propagandowych kategorię bliskości, tj. identyfikacji, przynależności lub powiązania prezentowanych treści z adresatami, do których te teksty są skierowane. Jest to kolejna, obok wspomnianych już konieczności i słuszności, podstawowa cecha świata propagandy (Bralczyk 2007, 119). Wymienione formy liczby mnogiej są zauważalne w całym przemówieniu wschodniego polityka, a w tym konkretnym cytacie odnoszą się do nich czasownik z przeczeniem *nie* („nie wyrzekniemy się”) oraz zaimek dzierżawczy *nasz* („naszych przodków”). Kategorię bliskości buduje również zastosowany leksem *ojczyzna*, który ma „moc integrującą” (ibidem, 160). Wspomnijmy przy tym, że znaczenie ojczyzny pojawia się w badanym przemówieniu ośmiokrotnie – sześć razy poprzez rosyjski wyraz *родина*, jeden raz poprzez *отечество* i jeden raz przez leksem *отчина*. Wykorzystano też nazwę własną – choronim *Rosja* (ros. *Россия*), który był wypowiedziany w różnych przypadkach trzynastokrotnie, por. „Oba te wyrazy [tu: Rosja i ojczyzna] swoją częstość zawdzięczają przede wszystkim podstawowemu celowi propagandy – osiągnięciu jedności moralno-politycznej narodu” (ibidem).

Uzupełnijmy, że w zacytowanych słowach Putin przywołuje wartości, którymi, według polityka, kieruje się rosyjski naród. Wartości te mają stać w opozycji do „zdemoralizowanych” zachodnich społeczeństw. Wybrzmiała znana idea „zgniłego Zachodu”, która służy przypisaniu działaniom innych obcych państw

²³ W oryginale: „Мы никогда не откажемся от любви к Родине, от веры и традиционных ценностей, от обычаев предков, от уважения ко всем народам и культурам. А на Западе эти тысячелетние ценности, судя по всему, решили отменить. Такая нравственная деградация стала основой циничных фальсификаций истории Второй мировой, разжигания русофобии, восхваления предателей, издевательства над памятью их жертв, перечёркивания мужества тех, кто добыл и выстрадал Победу”.

pejoratywnej oceny. Łatwo dostrzegalne jest dwubiegunowe wartościowanie oraz użycie leksyki emotywno-oceniającej, które stanowią charakterystyczne właściwości nowomowy (Dubisz 1983, 157-158; Kamińska-Szmaj 2008, 260). Odnosząc się do Rosjan, Putin mówi o przestrzeganiu elementarnych społecznych wartości, takich jak miłość do ojczyzny, obyczaje, szacunek dla wszystkich narodów i kultur. Zastosowanie leksyki aksjologicznej ma tutaj prowadzić do pozytywnego ocenienia Rosji. Wyraz *wszyscy* z kolei, użyty w kontekście zachowywania szacunku dla narodów i kultur bez żadnych wyjątków, odsyła do następnej właściwości propagandowego świata – kategorii powszechności, czyli typowości, ujednolicenia (Bralczyk 2007, 142).

Komentując zachowania państw tzw. Zachodu, urzędujący prezydent wykorzystał określenia: „degradacja moralna”, „cyniczne fałszerstwa historii”, „podżeganie do rusofobii”, „wychwalanie zdrajców”, „kpinę z pamięci ofiar”. Oprócz wprowadzenia jednoznacznej pejoratywnej oceny działań wskazanych krajów słowa te mogą budzić negatywne emocje i nastawiać adresatów nieprzychylnie do krajów/osób rzekomo dopuszczających się takich poczynań.

Zaznaczmy, że komunistyczna nowomowa odznaczała się wysokim stopniem rytualizowania, co sprowadzało się do „obowiązku umieszczania w TP [tekstach propagandowych] pewnych sformułowań przy przekazywaniu określonych treści, co powoduje pojawianie się stereotypu językowego, szablonu, skostnienie wzorców językowych” (Bralczyk 2007, 53). Cecha rytualności nie zniknęła zupełnie ze współczesnego dyskursu politycznego. Rozpatrywane przemówienie Putina zalicza się właśnie do typu rytualnych gatunków mów, które służą głównie nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu ze społeczeństwem, integracji, a nie informowaniu o sprawach bieżącej polityki czy kwestiach nadzwyczajnych, przełomowych, jak np. w orędziu do narodu (Sheygal 2004, 246). W omawianym wystąpieniu została zaakcentowana jedność narodu, oddano hołd wojennym bohaterom. Putin złożył też życzenia z okazji rosyjskiego święta państwowego. W danym specyficznym gatunku obserwuje się wykorzystanie charakterystycznej leksyki, która odnosi się do stylu podniosłego, patetycznego. Polityk mówi np. o „obronie ojczyzny, która zawsze była święta”, o „uczuciach prawdziwego patriotyzmu”, „o tryumfie spójności i duchowej potędze, niezrównanym czynie jednego sowieckiego narodu”. Prezydent wyraża też „dumą z niepokonanego, walecznego pokolenia zwycięzców”. Wypowiada słowa o „pochylaniu głów przed świetlaną pamięcią wszystkich, którym życie odebrała Wielka Wojna Ojczyźniana, o „pochylaniu głów przed towarzyszami broni, którzy polegli śmiercią dzielnych w sprawiedliwym boju – za Rosję”²⁴.

²⁴ W oryginale wraz z kontekstem: „Защита Родины, когда решалась её судьба, всегда была священной. С такими чувствами подлинного патриотизма поднимались за Отечество ополченцы Минина и Пожарского. [...] 9 мая 1945 года навеки вписано в мировую историю как триумф нашего единого советского народа, его сплочённости и духовной мощи, беспримерного подвига на фронте и в тылу. [...] Мы гордимся непокорённым, доблестным поколением

Słowa te odnoszą się przede wszystkim do zwycięzców z 9 maja 1945 r., choć rosyjski przywódca nawiązuje także do niedawno minionych i obecnych wydarzeń, por. „Pochylamy głowy przed pamięcią męczenników z Odessy spalonych żywcem w Domu Związków Zawodowych w maju 2014 roku. Przed pamięcią starców, kobiet i dzieci Donbasu, cywilów, którzy zginęli w wyniku bezlitosnych ostrzałów, barbarzyńskich ciosów neonazistów”²⁵. Przytoczone wyrażenie o „sprawiedliwym boju” ma dotyczyć aktualnych walk w Ukrainie. Putin po raz kolejny winą za wojenne działania w Ukrainie, które emocjonalnie, oceniająco nazywa „bezlitosnymi i barbarzyńskimi”, obarcza neonazistów.

Nadmienimy, że wykorzystanie słownictwa wzniosłego stanowi też jeden z wyznaczników stylu komunistycznych przekazów (Dubisz 1983, 158). Wyższy styl wprowadza także kolejną cechę propagandowej rzeczywistości – kategorię ważności, tj. akcentowania wagi prezentowanych elementów (Bralczyk 2007, 135).

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż od uroczystego tonu przemówienia Putina wyraźnie odstaje fraza „pokornie wszystko to połykać”, która padła w przywołanym już kontekście: „Stany Zjednoczone Ameryki, zwłaszcza po rozpadzie Związku Radzieckiego, zaczęły mówić o swojej wyjątkowości, poniżając w ten sposób nie tylko cały świat, lecz także swoich satelitów, którzy muszą udawać, że niczego nie zauważają i posłusznie to wszystko połykać”²⁶. Czasownik „połykać” jasno obrazuje tutaj zachowanie partnerów amerykańskiego państwa, którzy mają postępować bezrefleksyjnie, według narzuconych zasad. Zastosowana została odmiana metafory – personifikacja ilustrująca subiektywny ogląd zjawiska i narzucająca odbiorcy określoną perspektywę aksjologiczną (Dobrzyńska 1995, 203). Putin uraża tym samym sojuszników USA, odbierając im zdolność do samodzielnego decydowania o swoim funkcjonowaniu na międzynarodowej arenie, do prowadzenia niezależnej polityki. Wybrzmiewa stanowcze potępienie takich działań. Dodajmy, że deprecjonowanie, obrażanie przeciwników to w przekazach propagandowych znany zabieg (zob. np. Kamińska-Szmaj 1994).

Właściwością nowomowy jest również używanie leksyki militarnej (Dubisz 1983, 158), która w tym konkretnym przykładzie, jak zastosowanie słownictwa pate-tycznego, wynika z samej okazji do ogłoszenia badanej mowy – obchodów rocznicy

победителей, тем, что мы их наследники, и наш долг – хранить память о тех, кто сокрушил нацизм, кто завещал нам быть бдительными и сделать всё, чтобы ужас глобальной войны не повторился. [...] Сегодня мы склоняем головы перед светлой памятью всех, чью жизнь отняла Великая Отечественная война [...] Мы склоняем головы перед нашими боевыми товарищами, которые пали смертью храбрых в праведном бою – за Россию”.

²⁵ W oryginale: „Мы склоняем головы перед памятью мучеников Одессы, заживо сожжённых в Доме профсоюзов в мае 2014 года. Перед памятью стариков, женщин и детей Донбасса, мирных жителей, которые погибли от безжалостных обстрелов, варварских ударов неонацистов”.

²⁶ W oryginale: „Соединённые Штаты Америки, особенно после распада Советского Союза, заговорили о своей исключительности, унижая тем самым не только весь мир, но и своих сателлитов, которым приходится делать вид, что они ничего не замечают, и покорно всё это проглатывать”.

zwycięstwa nad nazistowskimi Niemcami. Część tej leksyki, szczególnie należąca do podniosłego stylu, została już przywołana w niniejszym artykule. Przypomnijmy, że Putin, opisując działania krajów członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego, stosuje wyrazy: „przygotowania do inwazji, broń nuklearna, aktywny rozwój militarny, rozwój wojskowej infrastruktury, dostawy najnowocześniejszej broni”. Wypowiada także słowa o „bezlitosnych ostrzałach, barbarzyńskich ciosach neonazistów”. Natomiast w kontekście postępowania Federacji Rosyjskiej pojawiają się np. leksemy: „walka za naszych, za bezpieczeństwo ojczyzny, walka za jej przyszłość; sprawiedliwy bój za Rosję; żołnierze i oficerowie ze strefy działań wojskowych”.

3. Wnioski

Niniejszy artykuł miał na celu analizę przemówienia prezydenta Putina, wygłoszonego podczas rosyjskiego święta państwowego – Dnia Zwycięstwa. Analiza ta była prowadzona na podstawie właściwości nowomowy wyróżnionych przez polskich znawców poruszonego problemu. Rozważania rozpoczęliśmy od doprecyzowania terminu *nowomowa*, pod którym rozumiemy język władzy wykorzystywany na potrzeby propagandy politycznej w ustroju noszącym znamiona totalitarnego lub autorytarnego. Przywołano obserwacje badaczy o autorytarnym charakterze systemu politycznego współczesnej Rosji, o przyjętych przez władzę założeniach ideowych, a także o podstawowych celach rosyjskiej propagandy. Uzasadniono tym samym użycie terminu *nowomowa* w odniesieniu do mowy najwyższego przedstawiciela władzy państwowej w Rosji.

Wykazano, iż wystąpienie z 9 maja 2022 r. zawiera charakterystyczne cechy przypisywane komunistycznemu wariantowi nowomowy. Badane przemówienie Putina stanowi wykreowany konstrukt podporządkowany kremlowskiej wizji rzeczywistości i próbujący realizować znane z opracowań naukowych cele rosyjskiej propagandy. Konstrukt ten zawiera opisywane w literaturze przedmiotu (zob. Bralczyk 2007) podstawowe kategorie świata propagandy, do których należą: ważność, powszechność, bliskość, konieczność, słusność.

Istotny element to wykorzystanie kategorii wroga. Do wrogów Putin zaliczył neonazistów oraz kraje członkowskie NATO, którym przewodzą Stany Zjednoczone. W całym wystąpieniu jest widoczne narzucanie wyraźnego znaku wartości oraz arbitralność (zob. Głowiński 2009). Dostrzega się też językowy mechanizm deprecjonowania – głowa rosyjskiego państwa uraża ukraińskie władze wraz z pozostałymi partnerami Stanów Zjednoczonych. Obserwujemy obecność wyznaczników stylu propagandy politycznej (zob. Dubisz 1983): ogólnikowość i niedookreśloność sformułowań; leksykę wartościującą, oceniającą, patetyczną i związaną z militariami. Dwie ostatnie cechy wynikają jednak z przynależności gatunkowej omawianego przemówienia.

Źródło materiału empirycznego

Przemówienie W. W. Putina z okazji obchodów Dnia Zwycięstwa 9 maja 2022 r., [w:] <http://kremlin.ru/events/president/news/68366> (dostęp: 27.10.2022).

Bibliografia

- BORKOWSKI, I. (1995), Wartościowanie etyczne jako źródło nacechowania emocjonalnego niektórych terminów z dziedziny języka polityki, [w:] *Poradnik Językowy* 9-10, 45-53.
- BORKOWSKI, I. (2003), *Świt wolnego słowa. Język propagandy politycznej 1981-1995*. Wrocław.
- BRALCZYK, J. (2007), *O języku propagandy i polityki*. Warszawa.
- CHUDINOV, A. P. (2009), Politicheskaya lingvistika i politicheskaya kommunikatsiya, [in:] Chudinov, A. P. (eds.), *Sovremennaya politicheskaya kommunikatsiya. Uchebnoye posobiye*. Yekaterinburg, 6-41. [Чудинов, А. П. (2009), Политическая лингвистика и политическая коммуникация, [in:] Чудинов, А. П. (ред.), *Современная политическая коммуникация. Учебное пособие*. Екатеринбург, 6-41.]
- DOBRYŃSKA, T. (1995), Metafory wartościujące w publicystyce i wypowiedziach polityków, [w:] Lewicki, A. M. | Tokarski, R. (red.), *Kreowanie świata w tekstach*. Lublin, 201-214.
- DUBISZ, S. (1983), Uwarunkowania i wyznaczniki stylu tekstów propagandowych, [w:] *Poradnik Językowy* 3, 150-158.
- DUDEK-WALIGÓRA, G. (2013), Czy językoznawca bada manipulację? Problem ukrytej perswazji na gruncie lingwistyki polskiej i rosyjskiej, [w:] *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica* 6, 21-31.
- DUDEK-WALIGÓRA, G. (2018), „Propaganda” jako termin naukowy polskiej politolingwistyki, [w:] *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 53, 12-24. <https://doi.org/10.11649/sfps.2018.002>
- DUDEK-WALIGÓRA, G. (2023), Kategoria wroga w dyskursie rosyjskiej władzy (na przykładzie orędzia W. W. Putina z 24 lutego 2022 roku), [w:] *Studia Wschodniosłowiańskie* 23, 151-169, DOI: 10.15290/sw.2023.23.09
- DUNAJ, B. (2007), *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*. Warszawa.
- GŁOWIŃSKI, M. (1993), *Nowomowa*, [w:] Bartmiński, J. (red.), *Współczesny język polski*. Wrocław, 163-172.
- GŁOWIŃSKI, M. (2009), *Nowomowa i ciągi dalsze. Szkice dawne i nowe*. Kraków.
- GORBANEVSKIY, M. V. (2009a), O fenomene novogo novoyaza v Rossii nachala XXI veka: k postanovke problemy, [in:] Grachëv, M. A. (eds.), *Sotsial'nyye varianty yazyka VI. Materialy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii 16-17 aprelya 2009 goda*. Nizhniy Novgorod, 3-14. [Горбаневский, М. В. (2009), О феномене нового новояза в России начала XXI века: к постановке проблемы, [in:] Грачёв, М. А. (отв. ред.), *Социальные варианты языка VI. Материалы Международной научной конференции 16-17 апреля 2009 года*. Нижний Новгород, 3-14.]
- GORBANEVSKIY, M. V. (2009b), Russkiy yazyk v memorial'nykh toponimakh XXI veka: demokratischekiye novatsii i traditsii novoyaza, [in:] *Otrazheniye sobytiy sovremennoy istorii v obshchestvennom soznanii i otechestvennoy literature (1985-2000). Materialy nauchno-prakt. konferentsii*, 27-28 oktyabrya 2009 goda. Moskva, 324-334. [Горбаневский, М. В. (2009), Русский язык в мемориальных топонимах XXI века: демократические новации и традиции новояза, [in:] *Отражение событий современной истории в общественном сознании и отечественной литературе (1985-2000). Материалы научно-практ. конференции*, 27-28 октября 2009 года. Москва, 324-334.]

- HYUN, N. H. (2014), Refleksy novoyaza v sovremennom russkom yazyke [Hyun, N. H. (2014), Рефлексы новояза в современном русском языке, [w:] *Studia Slavica* 59 (2), 377-392. <https://doi.org/10.1556/SSlav.59.2014.2.9>
- KAMIŃSKA-SZMAJ, I. (1994), *Judzi, zohydza, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie 1919-1923*. Wrocław.
- KAMIŃSKA-SZMAJ, I. (2004), Propaganda, perswazja, manipulacja – próba uporządkowania pojęć, [w:] Krzyżanowski, P. | Nowak, P. (red.), *Manipulacja w języku*. Lublin, 13-27.
- KAMIŃSKA-SZMAJ, I. (2008), Język polityki na tle przemian kulturowych, [w:] Dąbrowska, A. (red.), *Język a Kultura*. T. 20: Tom jubileuszowy, Wrocław, 253-265.
- KAMIŃSKA-SZMAJ, I. (2017), *Język polskiej lewicy. Od Wielkiego Proletariatu do końca PRL*. Wrocław.
- KIKLEWICZ, A. (2020), *Fenomeny komunikacji (normy i dewiacje w zachowaniach językowych)*. Olsztyn.
- KOŁODZIEJSKI, K. (2021), Na autorytarnym kursie. Ograniczenia swobód obywatelskich w Rosji po 2012 roku, [w:] *Politeja* 6 (75), 199-217. <https://doi.org/10.12797/Politeja.18.2021.75.10>
- KOT-WOJCIECHOWSKA, J. (2018), Polityka Władimira Putina a kwestia rosyjskiej tożsamości narodowej, [w:] *Historia@Teoria* 1 (7), 213-223. <http://dx.doi.org/10.14746/ht.2018.7.1.14>
- KUPINA, N. A. (1995), *Totalitarnyy yazyk. Slovar' i rechevyue reaksii. Yekaterinburg-Perm'*. [Купина, Н. А. (1995), *Тоталитарный язык. Словарь и речевые реакции. Екатеринбург | Пермь.*]
- KUZNETSOV, S. A. (red.), (2004), *Bolshoy tolkoviy slovar russkogo yazika*. Sankt-Peterburg. [Кузнецов, С. А. (ред.), (2004), *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург.]
- LAZARI, A. DE (2016), Tożsamość Rosjan po aneksji Krymu, [w:] Domański, T. (red.), *Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności*. Łódź, 185-197. <http://dx.doi.org/10.18778/8088-086-3.10>
- MARODY, M. (1984), *Język propagandy i typy jego odbioru*. Warszawa.
- MINKINA, M. (2021), Unity of Russian Society. Importance of Building Social Cohesion for the Security of Russian Federation, [w:] *Przegląd Wschodnioeuropejski* 12 (2), 225-236. <https://doi.org/10.31648/pw.6877>
- NOWAK, P. (2008), Retoryka a propaganda polityczna, [w:] Barłowska, M. | Budzyńska-Daca, A. | Wilczek, P. (red.), *Retoryka*. Warszawa, 207-226.
- PISAREK, W. (1993), O nowomowie inaczej, [w:] *Język Polski* 1-2, 1-9.
- PUZYNINA, J. (1997), *Słowo – wartość – kultura*. Lublin.
- SADOWSKI, J. (2021), Yazyk gosudarstvoobrazuyushchego naroda. Ob odnoy popravke k rossiyskoy konstitutsii v kontekste mifologicheskoy funktsii zakonodatel'nogo teksta [Sadowski, J. (2021), Язык государствообразующего народа. Об одной поправке к российской конституции в контексте мифологической функции законодательного текста], [w:] *Przegląd Wschodnioeuropejski* 12 (2), 213–224. <https://doi.org/10.31648/pw.6874>
- SHEYGAL, YE. I. (2004), *Semiotika politicheskogo diskursa*. Moskva. [Шейгал, Е. И. (2004), *Семиотика политического дискурса*. Москва.]
- TREMBSKA, K. (2014), Kategoria wroga w komunistycznej Polsce w latach 1956-1989, [w:] *Annales Universitatis Mariae-Curie Skłodowska, sectio K – Politologia* XXI/2, 105-120. DOI: 10.1515/curie-2015-0006
- URBAŃCZYK, S. | KUCALA, M. (red.) (1999), *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław etc.
- WŁODKOWSKA-BAGAN, A. (2018), Rosyjska ofensywa propagandowa. Casus Ukrainy, [w:] *Studia Politologiczne* 49, 109-124.
- ZEMSKAYA, Y. A. (1996), Klishe novoyaza i tsitatsiya v yazyke post-sovet-skiego obshchestva, [in:] *Voprosy yazykoznanija* 3, 23-31. [Земская, Е. А. (1996), Клише новояза и цитация в языке постсоветского общества, [in:] *Вопросы языкознания* 3, 23-31.]